

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE SOSYAL ÇALIŞMANIN ROLÜ

unite for
children

unicef

© Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, 2013

Bu çalışma, UNICEF Orta ve Doğu Avrupa ile BDT Bölge Temsilciğinin talebi üzerine Nigel Cantwell tarafından hazırlanmıştır.

UNICEF Türkiye Ofisi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Ön kapak fotoğrafı: © UNICEF/NYHQ2004-1109/Pirozzi

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE SOSYAL ÇALIŞMANIN ROLÜ

Kanunla ihtilafa yol açan pek çok sorunun kökeninde toplumsal nedenler yatmaktadır. Yoksulluk, madde kullanımı ve anne babanın ayrılması gibi zor durumlarla karşılaşmış çocukların okuldan atılma, işsiz kalma ve riskli davranışlarda bulunma (uyuşturucu kullanımı veya fuhuş gibi) ihtimali genelde daha yüksektir. Çocuk adalet sistemlerinin görevi, emniyet güçleriyle ilk kez karşı karşıya gelmiş çocukların tekrar suç işlemesini önlemektir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40. Maddesinde belirtildiği gibi yasaları ihlal eden her çocuğun “yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususlar göz önünde bulundurularak” muamele görme hakkı bulunmaktadır. Adli müdahalelerin başarılı olabilmesi için bu süreçte çocuk ve ailesinin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde desteklenmesi gerekir. Çocuğun hapis cezası alması durumunda, tahliye sonrasındaki dönem de bu destek sürecine dâhildir.

Adalet sistemlerinin bu görevi tek başına yürütemeyeceği veya buna mecbur olmadığı açıktır. Dolayısıyla, adalet sistemlerinin sosyal çalışma sektörüyle birlikte çalışması şarttır. Bu konuda bir işbirliği sağlanmadığı sürece sadece adli müdahaleler ile çocukta kalıcı bir davranış, durum ve çevre değişikliği yaratmak güçtür.

Sosyal çalışma ve adalet sistemi pek çok açıdan farklılıkları bulunan ve belli bakanlıklara bağlı olan iki ayrı alandır. Bununla birlikte, çocuk haklarının uygulanması konusunda birlikte hareket etmeleri ve ortak çalışmalarını için birçok yol ve olanak bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, genel olarak çocuk adalet sistemi çerçevesinde çalışan sosyal çalışmacıların temel görevlerini ve faaliyet alanlarını saptamaktır.

Bu doğrultuda önce Orta ve Doğu Avrupa/Bağımsız Devletler Topluluğu bölgesinde yürütülen sosyal çalışma tecrübeleri gözden geçirilecektir. Böylece bu temel çerçeveden yola çıkılarak sosyal çalışmanın adalet sistemi ile birlikte çalışma olanakları ortaya konacaktır.

Çalışmanın devamında sosyal çalışmanın çeşitli boyutları irdelenecektir. Bu incelemeler yapılırken Uluslararası meslek kuruluşu - Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu (IFSW) - tarafından belirlenen kapsamlı görev tanımlamalarından yola çıkılacaktır.

Sosyal çalışma ve adalet sisteminin, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara yönelik müdahaleleri en uygun hâle getirmek için birlikte nasıl çalışabileceklerini ele alan bu iki bölümde konuya ilişkin çözümlenmeler yapılabilmesi için bir zemin hazırlanacaktır.

Orta ve Doğu Avrupa/BDT’de sosyal çalışmanın mevcut durumuna ilişkin temel bilgiler

Orta ve Doğu Avrupa/BDT bölgesinde sosyal çalışma mesleğinin çeşitli olaylarla dolu bir tarihçesi vardır. 20. yüzyıl boyunca bu meslek, bölgedeki sadece birkaç ülkede resmî olarak kabul görmüştür. Bu ülkeler arasında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Polonya da bulunmaktadır.

Buna karşın sosyal çalışmaya geçiş öncesinde, çoğu ülkedeki yetkililer, sosyal çalışmayı kapitalist rejimlerin doğal sonucu olarak oluşan sorunların çözümüne yönelik bir hayırseverlik yaklaşımı olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla, sosyal çalışmanın komünist bir toplumda gereksiz ya da kabul edilemez olduğunu düşünmüşlerdir. Bu nedenle Sovyetler Birliği’nde 1930’larda bu meslek yasaklanmıştır. Bunun sonucunda “eski Sovyet cumhuriyetlerinde akademik ya da mesleki bir uzmanlık dalı olarak sosyal çalışmanın uzun bir geçmişi yoktur”¹. Çok sayıda Doğu ve Orta Avrupa ülkesinde de (Çekoslovakya, Macaristan ve Romanya vb.) İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra komünist rejimlerin kurulmasının ardından az çok benzer bir yol izlenmiştir²

İlginçtir ki bölgede sosyal çalışmacılığı yeniden canlandırma çalışmalarına farklı farklı tarihlerde başlanmıştır. Macaristan’da eğitim alanındaki sosyal çalışma 1986 yılında başlanmıştır³. Rusya Federasyonu’nda ise Sovyetler Birliği dağılmadan aylar önce, 1991 yılında bu meslek eski statüsüne kavuşturulmuştur. Bununla birlikte “üniversitelerde sosyal çalışma eğitimi verilmesine ve başka değişim işaretleri bulunmasına rağmen sosyal çalışmacılığın statüsünün hâlâ belirsiz ve zayıf olduğu” kaydedilmektedir⁴. Romanya’da sosyal çalışma dersleri, komünist rejimin çökmesinden hemen sonra 1990 Haziranı’nda yeniden başlatılmıştır. Bu konuda dört yıllık eğitim vermeye ise 1992 yılında başlanmıştır. Ülkede “yeni kuşak” sosyal çalışmacılar, ilk kez 1994 yılında uzmanlıklarını almıştır. Öte yandan Arnavutluk’ta ise ilk parti sosyal çalışmacıları ancak 2000 yılında eğitimlerini tamamlamıştır. Diğer yerlerde ise bu mesleğin tekrar kabul görmeye başlaması bile daha uzun bir süre almıştır. Bundan dolayı, Gürcistan’da “çok sayıda sağlık çalışanı, öğretmen ve psikolog aslında sosyal çalışma yürütse de resmî olarak bu unvanı taşımamaktadır. Sosyal çalışmacılık, 2003 yılında bağımsız bir meslek olarak kabul edilmekle birlikte [2004’e kadar] Gürcistan’da sosyal çalışma meslek odası ya da standart kurallar yoktur, sahada çalışma olanağı ise çok azdır⁵.

¹ Zoe Brogden, Creating a Space for Social Work in Post-Communist Society, Open Society Foundations Blog, 28 Ekim 2010, <<http://www.opensocietyfoundations.org/voices/creating-space-social-work-post-communist-society>>, erişim tarihi 15 Nisan 2013.

² Darja Zavirsek, University Ljubljana, Slovenia, The development of the international Social Work. Networks and their impact, <<http://www.fhnw.ch/socialwork/international/module-history-of-social-work/abstracts/darja-zavirsek>>, erişim tarihi 15 Nisan 2013.

³ Maria Herczog, cited in Tobis, D., *Moving from Residential Institutions to Community-Based Social Services in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Dünya Bankası, Washington, DC, 2000, s. 13.

⁴ Trygged, S., ve Eriksson, B., ‘Implementing Swedish Models of Social Work in a Russian Context’, in *Social Work and Society International Online Journal*, Vol. 7, No. 2, 2009. <<http://www.socwork.net/sws/article/view/78/337>>, erişim tarihi 15 Nisan 2013.

⁵ Zoe Brogden, a.g.e.

Bu mesleğin yasaklandığı yerlerde, sosyal çalışmanın belirli görevlerinin çoğu, kolluktaki çocuk adalet memurları veya okullardaki eğitim çalışanları gibi diğer uzmanlara devredilmişti. Dolayısıyla, örneğin, “kayıt” (*registration*) gibi önleyici tedbirlere ilişkin görevler, donanımlı sosyal çalışmacılar yerine (bu konuda özel eğitim almış ya da almamış) polis memurlarına verilmişti. Öte taraftan, yine bazı yerlerde “sosyal çalışma” terimi kullanılmışsa da bu terime, mesleğin genel kabul gören geniş tanımıyla tam anlamıyla uyuşmayan, daha dar ve kısıtlayıcı bir takım hizmetlere genel bir referans vermek için başvurulduğu da görülmüştür. Örneğin, bazı vakalarda, zor durumdaki bireylere ve ailelere sosyal güvenlik ödemesi yapılması ve maddi yardım sağlanmasına karar verilmesi gibi idarî görevler için “sosyal çalışma” terimi kullanılmıştır. Başka yerlerde, sosyal çalışma temel olarak (bedensel) sağlık alanı ile ilişkilendirilmiş ve “tıbbi sosyal bakım modeli” olarak adlandırılmıştır. Kuşkusuz, bu algılar konusunda, genel olarak kayda değer bir gelişme sağlanmıştır; bununla birlikte geçmişten miras kalan bazı unsurlar “sosyal çalışmacıların” potansiyel ve fiili rollerine ilişkin algıyı etkilemeyi sürdürmektedir.

Sosyal çalışmanın kapsamı

Bölgede “sosyal çalışmaya” ilişkin deneyimlerin ve yaklaşımların çeşitliliğinden dolayı, adalet sistemi çerçevesinde sosyal çalışmanın rolüne bakmadan önce mesleğin uluslararası olarak kabul görmüş kapsamını, müdahale ve faaliyet türlerini incelemek gerekir. Sosyal çalışmanın kapsamı, “sosyal çalışmacılığın” ne olduğu ve neyi başarmaya çalıştığına dair yaygın kanaatin öngördüğünden çok daha geniştir.

Bu konudaki başlıca meslek kuruluşu, Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu, üç ana faaliyet alanı belirlemiştir⁶. Bu alanların ayırt edici özellikleri aşağıdaki gibidir:

- **Toplumsal değişimin teşvik edilmesi:** Yardım arayan ya da destek talep eden birey ve grupların karşılaştıkları sorunların önlenebilir nedenlerine ve bu konudaki ihtiyaçlara ilişkin bulgular temelinde gerçekleştirilen çalışmalar;
- **İnsan ilişkilerinde karşılaşılan sorunların çözümü:** Kişiler arasında, aile içinde veya genel olarak toplulukta karşılaşılan sorunların ya da yetkililer ve yetkili kuruluşlarla yaşanan sorunların çözümü;
- **İnsanların iyi olma hâllerini kendi kendilerine sağlayabilecek şekilde güçlendirilmesi:** İnsanların dışarıdan gelen yardıma bağımlı kılınmaması ve hâlihazırdaki savunmasızlıklarının sürdürülmemesi.

Federasyon; bu mesleğin bireysel, kurumsal, sosyal ve kültürel düzeylerde değişiklikler yaratılmasını kolaylaştırmak için çeşitli kuramlara (insani gelişme,

⁶Tanım: Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu, 2004.

sosyal kurum ve toplumsal sistemler vb.) başvurduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca sosyal çalışmanın, temel insan hakları ve sosyal adalet prensipleri üzerine kurulu olduğunun da altını çizmektedir. (2014 yılında sosyal çalışmanın küresel tanımı IFSW tarafından revize edilmiş, problem çözüme yerine “sosyal uyum” kavramı tercih edilmiş, mesleğin temelindeki prensiplere kollektif sorumluluk ve farklılıklara saygı da eklenmiş ve sosyal çalışmanın, kendi kuramları yanında başka kurum ve bilgilerden de yararlanarak insanlarla ve yapılarla uğraştığı vurgulanmıştır – ç.n.).

Sosyal çalışmanın bu geniş müdahale kapsamı, bu müdahaleleri yönlendiren temel prensip ve yaklaşımlarla birlikte düşünüldüğünde, sosyal çalışmacılığın çocuk adalet sistemini hem doğrudan hem de dolaylı olarak olumlu etkileyebileceği açıktır. Bu konuda, yukarıdaki önlem çerçevesinin üç düzeyine sınırlı bir şekilde tekabül eden üç temel yol bulunmaktadır⁷:

(1) Çocuk adalet sistemine paralel, fakat ondan bağımsız olarak yürütülen çalışmalar: Bu, sosyal çalışmanın hem birincil hem de ikincil düzeydeki önleyici görevlerine işaret etmektedir. Birincil düzeyde, sosyal çalışma, bireysel başvurulara açık olmalı ve güçlük yaşayan herhangi bir birey ya da ailenin sorunlarına uygun bir biçimde müdahale edebilmelidir. Buna ek olarak, ikincil düzeyde, sosyal çalışmacılar çocukların risk altında buldukları aileleri tespit ederek duruma müdahale edilmesine yardımcı olabilir; aile içi şiddet, ihmal ve suç işleme gibi “mevcut sorunlar”ı kökünden çözmeleri için ailelere mümkün olduğunca destek sağlayabilir.

(2) Adalet sistemiyle birlikte çalışma: İkincil önleme kapsamına sosyal çalışmanın alanına çocuk veya ailenin adalet sistemiyle karşı karşıya kaldığı durumlar da girmektedir. Dolayısıyla, sosyal çalışmacılar, polis asgari ceza sorumluluğu yaşının altında bir çocuğu yakaladığında ya da sorguladığında durumla yakından ilgilenmeli ya da çocuk bir suç işlemeyse ancak tehdit altında olduğu (evsiz, refakatsiz mülteci vb.) açıksa duruma müdahil olmalıdır. Sosyal çalışmacılar, ebeveyni tutuklanan ve hapse atılan çocukların durumunu da kontrol ederek iyi olma hallerini garanti altına almalıdır.

(3) Adalet sistemi bünyesinde çalışma: Adalet sistemi bünyesindeki çeşitli görevlerin sorumluluğu, sosyal çalışmacılara verilebilir. Sosyal çalışmacılar, gözaltına alma ve tutuklamadan, tahliye ve tahliye sonrasında çocuğu izlemeye kadar farklı aşamalarda görev alabilirler.

Daha da önemlisi, sosyal çalışmacıları ilgili politika, yasa ve programları hazırlama sürecine katılmaya davet etmekte fayda vardır. Böylece sosyal çalışmacılar, yukarıdaki üç düzeyde de faaliyet gösterip vakaları yönetirken tespit ettikleri ihtiyaçlar ve sorunlardan yola çıkarak bu süreçlere katkıda bulunabilirler. Bu kapsamda, sosyal güvenlik eşiklerinin düzenlenmesinden kimi davranışların suç olmaktan çıkarılmasına kadar çeşitli devlet girişimlerinin bulgularla desteklenmesi de mümkün olabilecektir.

⁷ Birincil önleme, kanuni ihtilafların temel nedenlerini ortadan kaldırmaya ve bütün çocuklar için koruyucu bir çevre yaratmaya yönelik stratejiler toplamına işaret etmektedir. İkincil önleme stratejileri, kanunla ihtilafa düşme riski yüksek çocukları hedef alır ve bu çocukların gelecekte suç işlemelerini önlemeye amaçlar. Üçüncül önleme ile ise hâlihazırda suç işlemiş çocukların tekrar suç işlemesinin engellenmesi hedeflenmektedir.

Kuşkusuz, sosyal çalışmanın ana gündem maddesi birincil önlemedir ve bu alanın çocuk suçluluğunun azaltılması gibi birçok alanda olumlu etkileri olabilir. Bununla birlikte, burada bu konu daha fazla irdelenmeyecektir; çünkü istisnai durumlar dışında bu önlemlerin adalet sistemindeki aktörlerle ilgisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada yukarıdaki listenin ikinci ve üçüncü maddeleri üzerinde durulacaktır.

Sosyal çalışmanın adalet sistemiyle birlikte çalışması

Ceza adaleti sisteminde sahadaki aktörler polislerdir, dolayısıyla çocuklar ve gençler onlar aracılığıyla adalet sistemiyle tanışır. Bununla birlikte bu ilk temastan sonra, polisin başka bir görevi kalmamış olabilir. Bu konuda üç temel senaryo bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, cezayı gerektiren bir suç işlediği şüphesiyle yakalanan veya gözaltına alınan fakat bu suçtan dolayı cezai kovuşturma yaş sınırının altında kalan çocukları kapsamaktadır. Böyle durumlarda polisin işlem yapmasının gereksiz ve uygunsuz olduğu, bu olayın göz ardı edilerek çocuk hakkında takipsizlik kararı alınması gerektiği yönünde genel bir anlaşma bulunmaktadır. Çocuk Hakları Komitesi bu çocuklar için “eğer yüksek yararları gerektiriyor ise bu çocuklar için koruyucu bir takım özel önlemler alınabileceğini⁸” belirtmektedir. Dolayısıyla isnat edilen suçtan ve bu suçun işlendiği koşullardan bağımsız olarak, öncelikle çocuğun genel durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Gerekli durumlarda hukuki yönden sorun teşkil edebilecek davranışların önlenmesi için uygun düzeylerde ve şekillerde destek sağlanmasının önemi konusunda bir açıklık bulunmalıdır. Burada sosyal çalışmacıların görevi, çocuğun durumunu araştırmak ve ona gereken desteği sağlamaktır. Bunun kabul gören ve sistematik olarak uygulanan bir prosedür olmasını sağlamak için en uygun çözüm, emniyet ve sosyal hizmetler kurumu arasında bir protokol imzalanmasıdır. Bu protokol kapsamında, ceza sorumluluğu yaşının altında kalan çocukların sorumluluğu derhal ve etkin bir şekilde kolluk kuvvetlerinden sosyal hizmetlere devredilmelidir.

Orta ve Doğu Avrupa/BDT ülkelerinde ceza sorumluluğu yaşı, dünya ortalamasının üzerindedir⁹. Dolayısıyla bu bölgedeki sosyal çalışmacıların “ceza sorumluluğu yaşının altındaki” çocuklara ilişkin görev ve sorumlulukları da daha ağır ve önemlidir.

İkinci senaryoda ise haklarında bir suç işlediklerine dair bir şüphe bulunmasa da durumları veya davranışları kaygı uyandırdığından dolayı, polisin çocuklar veya gençlerle temasa geçmesi söz konusudur. Evsiz, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar bu tip vakalara örnek gösterilebilir. Bu gibi durumlarda da polis çocukla görüştüğten sonra da endişe verici durum devam ediyorsa, ilgili polisin sosyal hizmetlerle (ya da uzmanlaşmış sokak çalışanlarıyla) temasa geçmesine yönelik prosedürler düzenlenmeli ve benimsenmelidir.

Üçüncü senaryoda ise polisin ceza sorumluluğu yaşının altındaki çocuğu yakalayabilmesi mümkündür, fakat suç mahkemedede kovuşturmak yerine alternatif önlemler alma yetkisi de yine polise bırakılmıştır. Bu alternatif önlemler, çocuğun en başta bir sosyal çalışmacıya

⁸ Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk adalet sisteminde çocukların hakları Genel Yorum No. 10, CRC/C/GC/10, 2007, para. 31.

⁹ Bu konuda dünya ortalaması 12 yaştır. Bu yaş Orta ve Doğu Avrupa ile BDT ülkelerinde görülen en düşük ceza sorumluluğu yaşıdır; bu ülkelerin çoğunda yaş sınırı 14 ve/veya 16'dır (suçun ciddiyetine göre). Bu yaş sınırları Sovyetler Birliği döneminde konmuş ve eski Sovyetler Birliği dışında kalan bölgedeki ülkelerin çoğu tarafından da benimsenmiştir.

yönlendirilmesini içerebilir. Bu tip örnekler, Orta ve Doğu Avrupa/BDT bölgesinde çok azdır. Bu ülkelerde yönlendirme işlemleri genelde savcılık düzeyinde gerçekleştirilmektedir.

Çocuğa bakım veren kişi ya da kişilerin polis tarafından yakalanması veya alıkonulması da emniyet ve sosyal çalışmanın işbirliği yapmasını gerektiren önemli bir alandır. Gözaltına alınan veya tutuklanan kişilere yöneltilmesi gereken ilk sorulardan biri ailevi durumları ve tutuklanmalarının çocuklarına gerekli bakımı verme konusunda bir engel teşkil edip etmediğidir. Böyle bir durum söz konusuysa, çocukların durumunun kontrol edilmesi ve iyi olma hallerinin teminat altına alınması için sosyal çalışmacıların sürece dâhil edilmesine yönelik prosedürler bulunmalıdır.

Adalet sistemi bünyesinde sosyal çalışma

Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde ve bölgedeki çok sayıda diğer ülkede salt cezalandırmaktansa çocuğu iyileştirip topluma kazandırmak gibi bir amaç bulunmasına rağmen, adalet sistemiyle ihtilafa düşmüş çocuklar, özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları çeşitli cezalara (veya tecil edilmiş cezalara) çarptırılmaktadır. Geçmişten miras kalan bu uygulama az çok devam ettiği sürece “sosyal çalışmacıların bu sistemdeki konumu zayıf kalmaya mahkûmdur¹⁰”. Bununla birlikte, bu sorunu çözmeye yönelik çabalarda bir artış gözlenmektedir. Bu da gençlerin polis tarafından yakalandıkları andan, yargılama ve yaptırım (cezanın bir gençlik merkezinde infazı ya da denetimli serbestlik gibi) sürecine ve hayata yeniden atılmalarına kadar sürecek olan bir “sosyal iyileştirme” zincirinin başlamasını amaçlamaktadır¹¹.

Bu zincirin birçok halkası bulunmakla birlikte, adalet sistemi bünyesindeki bulunan sosyal çalışmacılar tarafından yürütülen aşağıdaki faaliyetler “anahtar” görevi taşımaktadır:

Yakalama anında çocuğa destek olmak: Bazı ülkelerde çocuğun polis tarafından ifadesinin alındığı anda ailesi çocuğa duygusal, yasal ya da başka türde bir destek sağlayamıyorsa (o anda hazır bulunsalar dahi) çocuğa duygusal ve diğer konularda destek vermek üzere bir sosyal çalışmacının da bulunması şarttır. Sosyal çalışmacı, çocuğun tutuklanması yerine, bütün tarafların kabul edebileceği, dava öncesi çözümler önerebilir. Her halükarda dava öncesinde gerekli destek ve tavsiyeleri vermek üzere çocukla temas içinde bulunur.

Çocuğun durumu ve karakter özellikleri hakkında sosyal inceleme raporları hazırlamak:

Bu raporlar genelde mahkemeye çocuk hakkındaki temel bilgileri sağlamak için düzenlenmektedir —tüm yönleriyle çocuğun ailevi durumu, sağlığı, eğitim durumu, özel sorunlarının ya da güçlü yönlerinin bulunup bulunmadığı vs bu raporda yer almaktadır. Bu raporların amacı, mahkemenin o çocukla ilgili en doğru kararı almasına yardımcı olmaktır. Ayrıca, duruşma öncesi aşamada “yönlendirme”ye (*diversiyona – çocuğun adli sistem dışındaki, uzlaşma, aile toplantısı gibi toplum temelli uygulamalara yönlendirilmesi – ç.n.*) izin veren sistemlerde benzer raporlar, yetkili kurumun çocuğun “yönlendirilme”sinin uygun olup olmadığına karar veremediği, sınırdaki kalan vakalar için kullanılabilir.

Yönlendirme (*diversiyon*) işlemini organize etmek: Kovuşturma öncesinde çocuğun adli

¹⁰ Trygged, S. ve Eriksson, B., a.g.e.

¹¹ A.g.e.

sistem dışındaki bir uygulamaya yönlendirmesine karar verildiyse sosyal çalışmacı çocuğun yönlendirme sürecini başarılı bir şekilde tamamlamasına yardım etme, onun için en uygun programı ve ortamı seçme sorumluluğunu üstlenebilir.

Toplumdaki genç suçluları denetlemek/süpervize etmek: Sosyal çalışmacılar (çoğunlukla denetimli serbestlik memurları gibi uzmanlar), mahkeme tarafından verilen denetleme emirlerini yerine getirme sorumluluğunu üstlenebilir. Sosyal çalışmacı, çocukla ilgilenmenin yanı sıra gerekli durumlarda çocuğun ailesi, okulu ve topluluktaki derneklerle de çalışmalıdır. Benzer şekilde, sosyal çalışmacılar, zorunlu kamu hizmeti gibi önlemlerin tamamlanmasını sağlamak gibi görevleri de yerine getirebilirler.

Hapis cezası süresince destek sağlamak: Özgürlüklerinden yoksun bırakılmış çocuklarla ilgilenen bir sosyal çalışmacının bulunması, bu çocukların iyi olma hâli açısından önem taşır, dolayısıyla ceza süresinin tamamlanmasına ilişkin öngörülerde bulunabilmek açısından da önemlidir. Bu koşullar çerçevesinde sosyal çalışmacı, alıkonma süresinin çocuk için daha yapıcı bir yapıya bürünmesi için eğitim ve STK'lar gibi diğer alternatif hizmetleri önerebilir ve devreye sokabilir. Birçok örnekte, ilgili sosyal çalışmacı aileyle de temas hâlinde bulunur; bu da faydalı olacaktır (fakat bu temaslar, aile ziyaretlerinin veya aile ile çocuk arasındaki iletişimin yerini almamalıdır).

Salıverilme için hazırlık çalışmaları yapmak: Bu aşamada sosyal çalışmacının doğrudan ve dolaylı olarak oynayacağı roller, hayati bir önem taşır; bu temel fonksiyonun diğer uzmanlar tarafından üstlendiği sistemler çok nadir görülmektedir, sadece birkaç örnekte bu rolü STK'lar üstlenir. Sosyal çalışmacı, salıverme hazırlıkları kapsamında, salıverildikten sonra çocuğun mümkün olan en iyi yaşam koşullarına (örgün ya da mesleki eğitimin devamı, iş bulma gibi) sahip olmasını sağlamak için çocukla birlikte çalışır. Ayrıca, aileyle de görüşerek ev ortamını çocuğun dönüşüne mümkün olduğunca uygun hale getirmelidir.

Salıverilme sonrasında çocuğa destek sağlamak (tamamlayıcı bakım): Ceza süresinin bitiminde çocuğun salıverilmesine ilişkin (denetim süresi, yakın denetim veya koşullu salıverme gibi) resmî şartlar bulunsun ya da bulunmasın (bu şartların yerine getirilip getirilmediğini denetleme görevi sosyal çalışmacıya verilmiş de olabilir) sosyal çalışmacının bu aşamadaki tavsiyesi, çocuğun tekrar suç işlemesinin önlenmesi açısından büyük önem taşıyabilmektedir¹². Bazı örneklerde, çocuğun genel ortamı (aile, arkadaşlar, topluluk, maddi koşullar, fırsatlar vb.) alıkonma süresince bir parça değişmiş olabilir. Ayrıca, ilk etapta suç işlemesine yol açan faktörler sabit kaldığı sürece çocuğun aynı suçu tekrar işlememesi için etmemek için özel ve sürekli bir desteğe ihtiyaç duyulabilir.

¹² İngiltere'de denetimli serbestlik memurların çalıştığı resmi kuruluşun tam adının "Denetimli Serbestlik ve Tahliye Sonrası Destek Hizmetleri" olması bu rolün önemini nasıl algılandığına dair bir örnektir.

Adalet alanında çalışan sosyal çalışmacıların rollerinin artırılması

“Sosyal çalışmaya” ilişkin geniş kapsamlı “uluslararası” anlayışın, batı-temelli bir modele dayandığı sıklıkla söylenmektedir. Bu, kuşkusuz, genel olarak doğrudur. Bununla birlikte, yukarıda değerlendirilen çalışma kapsamının genişliği, özellikle de potansiyel görev alanlarının (vaka çalışmasından savunuculuğa kadar) belirlenmesiyle de ilgilidir. Sosyal çalışmacıların farklı ortamlarda çeşitli roller üstlenmesi gerekebilmektedir. Bu da, her bir görevin istenirliğini, gerekliliğini ve uygunluğunu (yapılabilirliğini) ülke koşullarına göre değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bu çalışmadaki amaç da, kanunla ihtilaf halindeki çocuklara, adalet sistemine uygun bir şekilde müdahale edilmesidir.

Benzer şekilde, meslek de zaman içinde gelişmiş ve evrilmiştir. Bu değişimin nedenleri; ihtiyaçların belgelenmesi, (yardım anlayışından, güven tesis eden kolaylaştırıcı yaklaşımlara doğru) değişen yaklaşımlar, ciddi ölçüde genişleyen araştırma hacmi ve çalışmaların etkililiğine ve etkilerine dair daha sistematik değerlendirmeler yapılmasıdır. Dolayısıyla, sosyal çalışma, değişmez görev ve stratejiler kümesi değil, toplumsal gerçekliklere duyarlı olan bir eylem alanıdır. Bu alan hâlihazırda sokak çalışanları, eğitimciler, evde bakım görevlileri, aile destek çalışanları, denetimli serbestlik memurları gibi pek çok meslek dalından uzmanları potansiyel olarak kapsamakta ve “sokaktan” mahkemeye kadar birçok ortamda yürütülen çalışmaları içerebilmektedir. Yalnız şu kadarını söylemek gerekir ki her ülke için temel hedef, sosyal çalışmanın adalet sistemi içindeki çocukların haklarını korumaya ve yaygınlaştırmaya ne ölçüde katkıda bulunduğunu değerlendirmek ve bu değerlendirme sonucu olumlu olduğunda ilgili görevlerin ilerlemeci bir şekilde planlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır.

Son olarak sosyal çalışmacılığın adalet sistemi kapsamındaki görevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmesi için ilgili aktörler arasında karşılıklı güven ve saygı bulunması gerekir. Sosyal çalışmanın kabul görmüş bir meslek olarak köklü bir geçmişe sahip olduğu ülkelerde bile sosyal çalışmacılar ile polis, savcı ve yargıçlar arasında güven ve saygının bulunmadığı örnekler vardır. Bu tip sorunları önlemek için sosyal çalışma alanında en az beş önkoşulun yerine getirilmesi gerekmektedir:

- Sosyal çalışmacılık mesleği ve görevleri tam anlamıyla ve resmî olarak tanınmalıdır.
- Sosyal çalışmacılar, bu görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmek - ve bunu görünür kılabilmek - için yeterli derecede mesleki eğitim almalıdır.
- Sosyal çalışmacıların gerekli müdahaleleri yapabilmesi için bu alana yeterli ölçüde kaynak (insan kaynağı ve maddi kaynaklar) tahsis edilmelidir.
- Adalet sistemi çerçevesindeki diğer aktörler karşısında sosyal çalışmanın görev ve sorumlulukları açıkça belirlenmeli ve ilgili taraflar arasında bu konuda bir mutabakat sağlanmalıdır.
- Tüm düzeylerde, aktörlerin işbirliği yaparken karşılaştıkları güçlükleri tartışabildiği, ortak çalışmalarını geliştirmek üzere çözümler, stratejiler ve hedefler önerdiği çok-mesleki forumlar oluşturulmalıdır.

UNICEF ODA/BDT Bölge Ofisi

Çocuk Koruma Birimi

Palais des Nations

1211 Cenevre 10, İsviçre

www.unicef.org/ceecis

© Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, 2013